

С.П.Толстякова

«Эрэл» народнай ункуу

театрын салайааччыта,

СР культууратын утуолээх улэбитэ

«ЭРЭЛ» — САХА УНКУУТУН КЫЪАТА

2008 сылга «Эрэл» ункуу ансаамбыла профсоюз дыбарыабын ибинэн тэриллэн улэлээбитэ 25 сылын туолла. Бу сыллар тухары элбэх эдэр ыччат коллективка дьарыктанан ааста. Олох уларыян истэбин аайы кьи билиитин—керуутун ис дьинэ тэннэ уларыяр. Ол да буоллар, уйэ уларыытыгар норуот итэбэлин терут тыынын тутуьан, ырыатын—тойугун торумнаан утумун тута сылдыар уеруулээхпит.

Куоракка баар ансаамбыллартан сыыйыллан, куонкуруска хапсыбакка хаалбыт оболор тумсэ туьэн, санааларын холбоон, бабаларын тумэн кылгас Кэмнэ коллективы уескэтэн, дьон—сэргэ дьуулугэр сыанаба тахсан сэргэппиттэрэ. Сыралаах улэлэринэн эрэллэрин ситиьэн, уеруулэриттэн ансаамбылларын — «Эрэл» диэн сурэхтээбиттэрэ. Туораттан омос кердехе: бары да кып—кыра, теп—текунок, били этэллэрин курдук «буруолуу сылдыар буулачыка курдук» кыргыттар, «атыыр обус курдук сунньунэн ебуллубэт... » уолаттар кэлбиттэрэ. Оччолорго Культура дыбарыабын дириэктэринэн санарды улэлии кэлбит Лидия Алексеевна Голубцова — «Биир ыйынан программа онорон табаардаххына — улэлии хаалыан, суох буоллабына — суох!» — диэн олус кытаанахтык эппитин ейдуубун. Онно оболору кылгас кэм иьигэр хомуйа охсон, хум—хам тутан бэлэмнэнэн барбыппыт. Бу иннинэ, санга улэбэ киирбит дыбарыаска «Нуучча коллектива эрэ баар буолуохтаах» — диэн ейдебуллээх уеьээттэн ыйаах баар буолан, бальнай ункуунэн сирэйдэнэн, кизьээ аайы буюмнээн сахалы ункуулэринэн З.П.Чугунова, Н.Н.Свешников буоламмыт астына дьарыктанар этибит. Манна диэн эттэххэ, Лидия Голубцова кэлэн балаьыанньаны быьааран, ырааска ууран аартыкпытын арийбытыгар мукура суох махтанабыт. Аан бастакы сурэхтэммит, коллективы ааттаппыт ункуулэринэн: «Отчуттар ункуулэрэ», «Сайылык кыргыттара», «Хомусчуттар», М.Жорницкая С.Зверев тылыттан суруйан хаалларбыт матырыяалытар олобуран туруоруллубут «Сэлбирэска», Н.Карамзина . туруоруутугар «Калмыцкай», «Бурятскай».

1985 сыллаахха «Саха сирэ ункуулуур» диэн ункуу коллективтарын конкурсугар бастынар ааттарыгар иккис миэстэбэ тиксэн, собуччу дьоллонон айар улэ киэн эйгэтигэр кынаттамыппыт, дьин,нээх суолбутун тобулбуппут. Оччолорго сунньунэн хотугу норуоттар ункуулэрин

кытта араас атын норуоттар ункуулэрин туруораллара. Музыкаҕа ордук симфонической, норуот оркестрын музыката туттуллара. Ол курдук В.Кац «Мин туундара оботунабын», С.Захаров «Сахалартан Уруй!» А.Н. Мохотчунова туруоруутугар («Сарыал» ансаамбыл), Н.Кисленко оркестрга таһаарытытар «Оьуор» ункуутэ, «Хотугу ункуу», В.Винокуров («Кыталык» ансаамбыл), А.Клакинова «Оьуор» ункуутэ («Доьордоьуу»), «Эркээни ыччата» салайааччы В.Е. Романова «Кымыс ункуутэ», «Эдэр ыччат» ункуутэ сыанаҕа олус чаһылхайдык кестубуттэрэ. Олор ортолоругар сана тахсан эрэр ансаамбыл норуот ырыатын тыыннаах доьуйуолугар толоруллубут — ункуулэрэ, оччолорго арааһа, сонундук кестубуттэрэ. Музыкальнай салайааччынан В.Емельянов улэлэспитэ. Профсоюз 17— ис съедин делегаттарыгар аналлаах Кремль дыбарыаһыгар буолар улахан концерка, бутун Союз тэбэр сурэбэр — Москва куоракка барар чиескэ тиксибиппит. Ити барыта Васильева Люция Никандровна — Профсоюзтарын норуот айымньытын дыэтин дириэктэрэ туруорсуутунан этэ. «Хоту — мин дойдум» диэн хартыынаны биир ый кэринэ бэлэмнэнэн онно тийэн кердербуспут. Айар улэ бастакы хардыта олус эрчимнээхтик, эрэллээхтик сабаламмыта!

«Эрэлгэ» дыарыктаммыт оворор, кэлин ахтар— саныыр тугэннэригэр, ансаамбылга бэйэ—бэйэвэ олус эЭйЭБЭС сыбыан, истин иВирэх довордобуу, бары бииргэ, эйэлээх дыиэ кэргэн курдугун бэлиэтииллэрэ. Ити барыта, эрчимнээх эдэр саас салайар активын оболоро, коллектив суруннуур кууйэ салайааччытга Тур3х буолбута. Салайааччы хас биирдии оово ирдэбиллээхтик сыпыаннастацына эрэ — коллектив дыиннээх биир сомово куус буолар. Араас майгытылаах—сигилилээх, ураты ийтиилээх оворору коллективка биир тыынна киллэрэр улахан улэттэн тахсар. Аны санаатахпына, уксулэрэ «ыал мурун буелэрэ», «сээн» дэтэ улааппыт оворор коллективка элоэхтэр, олор мобуораларын кеннерерге угус сырабын биэрбитим.

Сана кэлбит оворору тумэн биир тыынжа киллэрэрга куус кеме буолбут инники куеннэ сылдымыбыт кемелебеечулэрим: Степан уонна Наталья Стрекаловскайдар, Алена уонна Юрий Христофоровтар, Валентина Семенова, Марина МгНатсеса, Настя Тастигина, Айталига Егорова, Михаил Филиппов... Оворор олус тумсуулээх этилэр. Тереебут куннэрин бары бииргэ ылаллара, араас хабааннаах культуурнай, сана кэлбит овбону кытта суолугар аргыстабар аналлар улахан уеруу, дьол!

Сыл ахсын оворор уерэхтэрин бутэрэн, бэйэлэрэ талбыт идэлэ— ринэн улэлии тарвабаллар, олору солбуйа атын оворор кэлэн ибэллэр.

Ансаамбылга уопсай суру куупурдэр, дурда— хахха уолаттарым: Толя Скрябин, Павел Иванов, Федор Дьячковской, Георгий Винокуров, Кеша Борисов, Миша Давыдов, Петр Шишигин, Николай Авксентьев у.д.а., коллектив сунньун тумэр, оннун булларар — кыргыттарым: Анна Киприянова, Марина Игнатьева, Валерия Винокурова, Сусанна Алексеева, Наталья Стручкова, Мотя, Сардаана Стручковалар, Аника Алексеева, Марианна, Неустроева, Дуся Романова, Зина Захарова...

90—с сылларга барыбытын биир муостанан хаамтарар Тимофей Григорьев коллектив старостата этэ. Кини уерэвин кэнниттэн паапкалаах кетен тупэрэ бу баарга дылы. Аан аттыптан барыбытын стройдаталаан барара: «Хайа, бары бааргыт дуо?» — диэн кэллэ кэлээт куллэртээн, турар—олорор оворору барыларын дьабайан, хамсатан ункуугэ туруортаабытынан барара.

Бастакы састаап оворорун саныырым — ахтарым сылтан сыл ессе кууһурап иһар. Эбиэхэ барыгытыгар айар кыаххыт сайда, эйгэрит кэюии турарыгар баварабын, киби буолан килбэйин' диэн алгыспын аныбын!

Оччолорго улэбит—хамнаспыт, олохпут—двабахпыт коллективпыт табаарар хабыатыгар кизэнник сырдатыллара. Онно редколлегия олус табаары— лаахтык, айымньылаахтык улэлиирэ. Хабыат ис тутула, ис хобооно кибини барытын сехтерере. Бу хабыаттар историява киирэннэр Санкт—Петербурга уерэнэр оворор дипломнай улэлэригэр ырытыы, матырыйаал буоланнар хамыбыйа бибирэбилин ылбыттара.

Худуобунньуктар С.Колесова, С.Иванова, Сатал— Уус, Эдуард Тойтонов _ кемелерунэн оворор тумсэн оворон сарсыардаттан кизбээннэ, улэ кэнниттэн ТҮҮНН диэри кехтеехтук ылсыбан улэни ньиргиччи табаараллара.

Киби кыава улахан хабааннаах улэ кэмигэр эбэтэр сана улэ тахсыытыгар кестер. Онтон тахсыылаах улэн' тумугун кердеххунэ — куускэр куус, кыаххар кыах эбиллэрэ. Онон, киби туруннавына тугу барытын кыайар туруктаах.

Кийи айылдаттан ыллыыр-туойар, угткуулуур, айар-тутар, тигэр -уйанар, ойуулуур-бичиктиир кизэн' талааннааах. Санааыг куустээх буолладына, сайдар кыаххын сайыннарар бадалаах буоллаххына эрэ суолугг арыллар.

Коллективка кэлэр одолор уйуйулуу, уерэх тугэнин аайаллар. Кыахтаада, тулуурдаада, куустээх санаалаада эрэ хаалар. Хас биирдии оgogo кулуус булуохха наада. Коллективка биир эмит олох чадылхай айылдаттан айар кыахтаах эт - хаан еттуттэн сайдыылаах одо кейуннэдинэ - улахан уеруу.

Оннук айылдаттан талааннаах одо биэс сылга биирдэ эмит кэлэр уонна 50-ча кийиттэн биирэ эрэ буолар. Хай ан да ункуулээн кербетех да буоллар, угткуу уорэдин сунньун сепко биэрдэххэ адыях кэмн'э уыгкуугэ

киллэриэххэ сеп. Ити олус интириэйинэй тугэн. Оннук одолор уксугэр уруйуйдуур уонна енгу корер, киэби, кээмэй тутулун тутар, харадар хатыыр, кербутун-билбитин ыйыктыбаттыы ейугэр хатыыр кыахтаах. Эт-хаан еттугэр бу одолор сайдыылаах кыахтаах буолаллар. Ону корер одо дордоону тутар, ыллыыр кыахтаах. Киэби, кээмэй тутулун керер буолладына тэтимнээх, дьуерэлээн тэн'ник туттар хамсаныылаах эбит диэн быйаарыахха сеп. Математиктар - тэтами туталлар, тыл еттугэр сайдыылаах одо - ис керуулээхтэр. Бу одолор хайан да угткуулэбэтэх да буоллаллар, дьарык тэтимигэр таба тайаннахтарына дэбигис тургэнник айар улэ тугэнигэр киирэллэр.

«Айар талаан диэн - айылдаттан бэриллибит ийэ кутун терут ситимэ» - диэн Кубэйэ этэр. «Одо бэйэтэ ис кыада тердун ууйунан тайымнаах. Айылдатынан септеех бириэмэтэ кэллэдинэ, кийи тус тайымыгар айар суола арыллар, уустук уйан кэрэ кэмэ кэлэо Дьарыкка одо айылыннадына бэйэтигэр чугайатарын ис дьыггинэн, эйгэтин билиитин ылар. Одо тайымыттан тахсан уерэтии - кини ис эйгэтин алдьатыы буолар. Олус харыстабыллаах буолуохха наада. Олус улахан айымныы - улахан тыыннаах, одо инчэдэй этигэр сеп тубэспэт. Остуоруйа одо айымныыта диэн мээндэ буолбатах. Олонэсону одо остуоруйа тайымынан уобарастаан судургутук кэпсиэхтээх. Иччилээх тыл илбийигэр киллэрэртэн туттунабын. Уйуйааччы одо ис эйгэтар, тыныгар киирэн туран аргыый ис дыпгин булларар, дьодурун уйугуннарар. Одо эйгэтэ чараас, ол ийин уйуйааччы биирдиилээн эрэ улэлиэхтээх. Уйуйааччы тайаарбыт одолоро бэйэ-бэйэлэрин ситам курдук тардыйан кехтеех буолладына, коллектив уескуур. Улэыг тумугэ - ол буолар!» - диэн Кубэйэ бэйэтан санаатын этэр. Айар коллективтарга сылдьар одо уерэдин, улэтин кэннэ, сынньалагг кэмигэр одолору кытары билсэн, искусство кэрэ эйгэтин кытары алтыйан, билиитин кэнгэтэн, эт-хаан еттунэн сайдан, тэтимнээх олох тыныгар киирэн олох сайдыытын кытары бииргэ хардыылайан сайдан, билиитин-керуутун тайыма урдээн ийэр.

Терут айылдаттан бэриллибит дьодурун сайыннарар кыахтаах кийи кэмэ кэллэдинэ тахсан ийэр эбит. «Кийи айар терут ситимин дьодура арылыннадына — кийи олодун сунньэ уларыяр...» - диэн Кубэйэ этиитин ситэрэр. Ансаамбылга кэлбит одолор дьарыктанар кэмнэригэр туту эрэ бэйэлэригэр туйалаады ылбыт буоллахтарына, тупсар, сайдар суолга турдахтарына - бу буолар салайааччыга улахан кыайыы.

Ансаамбыл тэриллиэ^иттэн улэлиир хайыс- хата - саха ункуутун ураты чаҕылхай кестуутун кердеейун буолар. Бастакы туруоруллубут ункуулэртэн биирдэстэрэ С.Зверев тылыттан М.Жорницкая сурукка хаалларбыт матырыйаа- лыгар оло^уран туруоруллубут «Сэлбирэскэ» диэн угткуу

буолар. Былыр тегуруччу туран эрэ бокуйа-бокуйа ере кетен ункуулууллар эбит. «Ортолоругар сизл тутуурдаах кийи ункуу тылын тайаарара уйу» - диэн сурукка кирибит. Бу ункуунэн «Саха сирэ ункуулуур» конкурса кыттан кыайылыах буолан айар суолбут аартыга арыллыбыта. «Кыталыктар кырдаллара» М.Жорницкая хомуйбут матырыяалыгар олодуран туруоруллубут ункуу. Е.Чарпыкова «Кыталык ырыата» диэн норуот ырыатын ылаан ийитиннэрбитэ ункуугэ додуйуол буолбута. Ырыа нарын матыбыгар сеп түбэйиннэрэ уйдаран наһылык, уста сылдыар тэтиминэн хамсанылыах ункуу тахсыбыта. Конкурстарга, фестивалларга дьон бийирэбиллин элбэхтик ылбыта.

Ансаамбыл репертуарыгар кириэн концер-тары киэргэспит одолор олус себулуур ункуулэринэн буолаллар: «Отчуттар ун куулэрэ», «Сайылык кыргыттар», «Сарсыарда Олуенэдэ», «Сэргэлээх эдэр ыччата», «Хомусчуттар», «Кырдал кыйа», «Хотугу мин дойдум», «Калмыцкай», «Бурятский» ункуулэр. Ункуу музыкатын оркестрга тайаарбыт кийинэн ансаамбыл музыкальнай салайааччыта Валерий Ноенохов.

Кийи айар суолугар сомсон ылбыт билиитэ, уерэ§э айар аартыгын тахсылыах суолугар кулуус буолар эбит. Кийи суолугар тейенен элбэх араас ураты керуулээх, дьо§урдаах дьону керсер даданы соччонон элбэх билиини ылар, уерэ§и айар. Ол курдук, бийиги айар суолбут садаланытыгар биир сурун кемелейеэч-чубутунэн буолар историческай наука кандидата, СГУ доцена П.А.Слепцов. Кини кемегунэн «Уруу ыйыа^а» - диэн улахан хартыынаны сыана§а тайаарарга бастакы холонуубутунан буолбута. Бу хартыына§а XIX-ус уйэтээ§и уруу ыйыада костер. Биир чаеылхай түгэнинэн буолар суктэр кыыс ырыата, кыйы атаарыы түгэнэ. Суктэр кыыс оруолун оччотоо§уга Е.Чарпыкова уерэнээччитэ музыкальнай училище студентката Валентина Яковлева, уол оруолун - Гаврил Григорьев, Ийэхсит - музыкальнай училище студентката Айталиа Адамова, а§алара - «Тойук» ансаамбыл кыттылыахтара - Р. Егоров, П.Кумечко, ийэлэрэ - З.Сысолятина толорбут-тара. «Тойук» ансаамбыл ытык кырдыадастарын кытары бийиги коллективпыт ер сылларга бииргэ улэлэспитэ. Сахалыы норуот ырыатын, тойугун, ойуохайын тынын одолор ытык дьоннорутган кере-истэ уерэнэн, ейдеругэр-санааларыгар, уйулдаларыгар сахалыы тыны, куту-суру инэриммиттэрэ чаччы.

Биир улахан улэнэн буолар Далан «Тулаайах 050» айымнытынан туруоруллубут «ХоһууН туИунан номох» ункуу. Ити эр кийи ункуутун хамсанытыгар бастакы холонуубут этэ. Музыкатыгар Захар Степанов суруйан кемелес-путэ. Туруорууга синтезатор музыкатын туттан сцена§а тайаарбыппыт. Синтезатор, ырыа, хомус, дьа§а, купсуур додуйуоллаах

саналыы хайысха айыллан тахсыбыта. Бу музыка тахсарыгар Культура дыбарыайын звукооператора Андрей Чурсин кемелоспутэ. Премьераны Монголияттан сылдыар режиссер корон олус себулээн, бу курдук махтал сурук хаалларбыта: «Ункуу эйгэтигэр сана хайысха тахсан эрэр — ункуу театра». Сана улэлээн эрэр буоламмын буолуо, ити тылларга улаханнык ойбун-санаабын уурбатадым. Оччолорго, миэхэ ансаамбылым да баара учугэй курдута. Бу 1987-1988 сыллар этилэр.

Кэлин, 90-с сыллардаахха биллиилээх суруйааччы Далан бэйэтин архыыбыттан А.Саввинов хомуйбут матырыйаалын былыргы латынныы шрифтэрдээх «*Анахсыт тардыытын*» илиибэр туттарбыта. Ааһан баран сыанаһа тайаарарга холоммутум. Научнай консультааны- нан Афанасий Семенович Федоров, музыкатыгар Саха театырын режиссера Карл Сергучев улэлэспиттэрэ. Тыл, хамсаныы, тэтам холбо- йоннор биир улахан композиция тахсыбыта. Фон музыкатын уонна композицияны барытын биир тыынна тутан, одолор ис туруктарын, ейдерун-санааларын түмэн дьон дьуулугэр тайаарбыппыт.

А.С.Федоровтыын «Анахсыт тардыытыгар» бастакы керсуйуубут этэ, кэлин «*Битии*» диэн ункуу туруорулларыгар айар суолбут весе биирдэ алтыйан ааспыта. Музыкальной додуйуолу «Чолбон» болох толорбута. Бу толорууга «Тута киири» - диэн ойдебулу билбиппит уонна инникитин тута киири тугэнин туйанарга, тулалыыр эйгэ тэтимин, салгынын, тыынын тутарга холонуу са^аламмыта. «Табык» фестиваль арыллыытыгар Афанасий Семенович алгысчыт- таах «*Битии*» ункуутэ тахсыбыта. Оҕолор концерт кэнниттэн, сыана кэтэгрр тийэн - «Олус дьикти турукка киирэн таһыстыбыт! Сиргэ уктэммэккэ, салгынна кете сылдыар курдукпут!» - диэн кэпээбиттэрэ. «Табык» фестиваль бийиги ансаамбылбыт айар улэтигэр биир тахсыылаах ураты кэрдис кэм, бэлиэтүгэни биэрбитэ.

Айар улэ тахсыылаах тугэннэрэ сана ункуулэринэн бэлиэтэнэн ийэр. Ол курдук, «Арчы» ункуу сыанаһа тахсыыта биир оннук ча^ылхай тугэнинэн буолбута. «Табык» арыллыытыгар анаан бэлэмнэнэн тахсыбыт ункуу буолар. Бу ункуу матырыйаалын архыыптан булан, туом онойулар онкулун, ис тутулун кэпэээн биэрбит Л.А.Афанасьев - Тэрис. Ункуу бастакы тутула табык туруоруллар туома этэ. Онтон кэлин, «Арчы» диэн уопсай ааты ылбыта. Бастакы тахсыытыгар «Чолбон» рок- группа доҕуйуоллаабыта, хомуска - Клавдия Хатылаева, кырыымпада - Герман Хатылаев, хабарһа ырыатын - Владислав Кемлиль, тойугу - Анастасия Кардашевская толорбуттара. Тута тугэни тутуйан, бары биир тыынна, тэтамнэ киирэн толорбуспут. Бу ункуу кэнниттэн, оҕолор олус диэн дуойуйан, чэпчээн, астынан: «Бары биир тыынна, тэтамнэ киирэн туран ункуулээтабит. Салгын

эмиэ тэтимнээх эбит ээ! Туман быыйыгар ере уйдара сырыттыбыт. Бэйэтэ тахсан ийэр курдук» - диэн кэпсии тойуйдулар. Керееччулэр: «Интириэийинэй, таайтарыылаах ункуу, кийини хайдах эрэ турукка киллэрэр!» - диэн санааларын уллэстибиттэрэ.

«ЫРЫАМ УНКУУМ - СУРЭСИМ ЫАРЫЫТА ОЙБУН – САНААБЫН СУУЙТЭРБИТИМ!» (С. Зверев – Кыыл Уола).

Сылтан сыл репертуар кэнээн, байытыллан, айар суолга санаттан сана ункуу, уерэх курдук ураты керуу тобуллан ибэр. Репертуар биир чадылхай кестуутунэн Сергей Зверев ункуулэрэ буолаллар. «Саха ункуутун билэбин» - диэн этэр кийи арааһа, суога буолуо. Училищеда уерэнэ сылдьан анаан-минээн саха ункуутун ырыта, уерэтэ да сатаабат этибит, онноодор анал предмет да суода. Классический, народнай, аныгы ункуулэр предмет эрэ быыытынан баар этилэр. 90-с эрэ сыллардахха саха ункуутэ предмет быыытынан А. Г. Лукина кедулээбининэн культура колледжын ункуу салаатыгар уерэх программатын ибинэн киирбитэ. Ол гынан баран терут ункууну, сир-туом ункуутун суньун ыйан-кэрдэн биэрэр, убуйар киби бугунтгу кунтгэ диэри суох диэххэ сеп.

Айылда тыынын, дордоонун, тэтимин тутар киби - терут ункуу хамсанытын кыайа тутан сепке тайаарара буолуо?! Сахалы тыыннаах, куттаах хамсанылар - С.Зверев айан хаалларбыт ункуулэ- ригэр бааллар диэххэ сеп. Анал уерэдэ да суох буоллар бэйэтин керуутунэн, дуубата таайарынан, айылдата этэринэн, сурэдэ ылынарынан чадылхай, ураты тутуллаах ункуулэри бар дьонугар бэлэх опорой хаалларбыт суду киби эбит. С.Зверев ункуулэригэр илии балабыанньата, атах ууруута оһуор ойуута буолан ситимнэнэн дирин ис хоһоонноох айымны буолан таныллан ибэр. Анал уерэхтээх киби уерэдин билиитинэн биир куруе ибигэр сылдьар. Барыта быраабыланан атахтанан, атах тэпсиини кытары дьиирэнкэй курэстэбэ сылдьар курдуктар

Уйэттэн уйдэ, келуенэттэн келуенэдэ бэриллэ сылдьар норуот баайа ырыата-тойуга, ункуутэ культуурата кэлэр кэнчээри ыччакка уура-тута сылдьан тиэрдэр бэлэдэ, уерэдэ буолар. Ол курду* С.Зверев туруорбут «Обуор» ункуутэ билинтги уйэ ыччатыгар тутта сылдьан уерэнэр уерэдэ диэххэ сеп. Бу ункууну сергутэн табаарбыт искусствование доктора, саха культууратын утуелээх улэбитэ Ангелина Григорьевна Лукина буолар. Кини

хомуйбут матырыйаалларыгар олодуран «Обуор», «Алгыс» ункуулэрэ туруоруллубуттара. Кэлин ункуулэр ситэриллэн, Сунтаар улууБуттан теруттээх С.Зверев ансаамбылын кыттыылаахтарын кемелерунэн сыанада тахсыбыттара.

«Алгыс» ункуутугэр сурун толорооччу - Алгысчыт кыыс уобарабынан бэриллэр. Аан дойдутугар дирии сугуруйуу онорон, кынатчыт уолаттарын, кыталык кыргыттарын ыныран, тубулгэтин тегуруччу арчылаан хааман аал уотугар сугуруйэр. Ункуу ис хобооно сугуруйуу-нэн арыллан ибэр. Саха ункуутугэр хамсаныы барыта дирин ис хобоонноох. Хас биирдии хамсаныы ункуугэ анал бэйэтэ турар миэстэлээх.

«Алгыстаах тылбын, ейбун-санаабын бар дьоммор ытабын» - диэн удадан-алгысчыт кыыс хамсаныыта, «Сир - дойду иччитигэр сугуруйуу»-тубаайыылаах хамсаныы, «Алгыйы ылыы», «Алгыйы ытыы», «Сурэ^и холбоойун», «Суол тэлэйи», «Тордуйалыы тоИуйуу» - хамсаныылар ункуу ис хобоонун ситимнээн арыяллар. Хамсаныылар тиБиллэн, ситимнэнэн толору ункуу киэбин, быьытын-табаатын табааран ибэллэр.

Ситим ункуутэ - биьиги ансаамбылбытыгар 1991 сыллаахха с. Зверев 100 саайыгар анаан туруоруллубута. Юрий Кириллин суруйан хаалларбыт матырыяаалынан, Тегул Сергеевич Зверев кеметунэн, ункуу сергутуллубутэ. Сорох тугэннэри хамсаныыга тылбаастаан тайаарар-бытыгар ыарыр^аппыпыт. Бу кэмнэ Сунтаартан Мария Кириллина кэлэ сылдыар этэ. Дмитрий Сергеевич Зверев миигин Мария Кириллиналыын тиксийиннэрэн дэбигис тургэнник хамсаныыларбытын тылбаастатан тайаарбыппыт. Ол курдук, «Ситим унжуутун» адыях кэм ийигэр челугэр туйэрбиппит. Ошолор олус себулээн ункуулуур ункуулэрэ буолбута. Бу ункууну Россия угус куораттарыгар, ону тайынан Францияға, Италияға, Кореяға, Тайвань курдук ыраах дойдугарга тийэ кердербуппут.

Кэлин ырытан кердохпунэ, Мария Жорницкая эмиэ бэйэтин кинигэтигэр суруйан турардаах эбит. Зверев бу ункууну «Сэлбирэскэ» диэн былыргы эргимтэ ойуулаах, ситии быа тутуурдаах ункуу баарын туйунан кэпсээбитэ кинигэдэ ахтыллар. Ункуу «Ситим уккуутэ» диэн ааттанан «Хара сайыл» драма^а киирэн турар. Айар улэм са^аланыытыгар, 80-с сыллардаахха Сунтаар улууйугар бара сылдьан Зверев ансаамбылын кыттыылаахтарын кытары керсусуппу- тун ойдуубун. Онон сылдьан: «Сэлбирэскэ» диэн ункууну билбэппит, ол гынан баран «Хара сайыл» драмаға «сэлбиэристиир сэлбиэрис, дьондуорустуур дьондуорус» - диэн тыллаах ырыа баар этэ» - диэн сырдапыттара. Хомойуох ийин, Элгээйигэ тийэ сылдыаммын бу ункуу туйунан матырыйаал булбатадым. Ол онугар, Элгээйи олохтоо^о Юрий Попов «Хотой уккуутун» кердербутэ. Толорууга боростуой буолан баран, ис

ийитгэн тахсан ийэр хамсанылардаах ункуу. Холобура: «хаардатар», «элиэтэйин», «кынат ыраастайын»... Бу хамсаны-лары о^олор эти-хааны сайыннаралларыгар туйанаары эрчиллиигэ эмиэ киллэрбитим.

90-с сыллардаахха Элгээйигэ гастроллуу сылдьаммыт народной театр кыттыылаахтарын кытары керсуйуу буолбута. С.Зверев «Хара сайыл» драматын убулуйугэр анаан бэлэмнии сылдьар тугэннэрэ этэ. Онно бастакы толорооччулара тумезн, ункууну сергутэн тайаарарга бэлэмнэнэ сылдьаллара. Театр режиссера З.И.Саввины кытары корсуйуугэ кэпезии кэмигэр «Хара сайылы» ункуу хамсанытынан тайаарыам этэ» - диэн санаабын биллэрбиппэр «Кэпсэтиэхпит» - диэн эрэннэрбитэ. Кэлин Ньурбаиа, «Батас» ункуутун толорбут Владимир Антонович Никифоров С.Зверев ансаамбылын кыттыылаа^ын кытары корсуйуугэ сылдьан турардаахпыт. Онно концерт кэнниттэн анаан-минээн чаас болдойон ункуубутун туруортардыбыт. Дьокуускайга Захар Ильичтан драма сценарийын ылан киинэ^э уйулбуппут. Оттон хаартыскалары корен баран: «Хайдах ункуу хамсанытынан туруоруохха себуй?» - диэн санааҕа туспутум. Захар Ильич ба^атын толорон, С.Зверев ункуулэрин киллэрэн, бу спектакль сцена^а ункуу хамсанытынан 1991-1992 сыллардаахха бэйэбит тайыммытынан, керуубутунэн тайаарбыппыт. Спектакльга «Алгыс», «Ситим», «Тордуйа», «Сайыл ункуутэ», «Батас», «Хотой» ункуулэрэ киирбитэрэ. Костуум эскиийин СГУ доцена, искусствоведение наукатын кандидата, Саха культура-тын утуелээх улэйитэ, Сунтаартан теруттээх С.И.Петрова онорбута. Кини Саха традиционнай кестуумугэр умсугуйан туран улэлэйэр кийи. Костуум еун-дьуйунун, быйытын-тайаатын уруйуйдаан, уобарас арыллытыгар, ункуу ис хойоонугар сеп тубэйиннэрэн онорбута. Спектакль коллектив 25 сылын корсе иккийин сергутуллубутэ. Саха культуратын туйгуна, режиссер Саргылана Адамова керуутунэн тупсарыллан, ситэриллэн тахсыбыта. Дьиктитэ диэн, кийи тейенен элбэди билэн истэдин ахсын, билбэтэ соччонон элбээн ийэр курдук. Туруоруллар ункуу сылтан сыл тупсарыллан, уларыян, санаттан саналы таныллан тахсан ийэр.

Сорох туруоруллубут ункуулэр бириэмэтэ аастадына репертуартан тахсан хаалаллар. Ол курдук аны 5-10 сылынан сергутэн туруораары сананнахына бириэмэтигэр сеп тубэспэт курдук буолар. Онон барытын уларытаргар эрэ тийэдин. Ол эрэри, кун бугунугэр диэри репертуартан тахсыбат уьккулэр эмиэ бааллар. Бастатан туран, сахалы тыыннаах-куттаах терут угэс буолбут норуот унтсуулэрэ, ырыалара.

Репертуарга оьуохай кириэдиттэн ыла, коллектив айар суолун хайысхата тосту уларыйда диэххэ сеп. Туруорар унтсуу онтсула, хамсаны тутула,

унтсуу тыына, дьарыктанар методика эмиэ ураты ис хобоонноно.

Бастакы холонууга Булуу, Уус-Алдан, Амма оҕуохайын хамсаныылара таныллан ун'куу турбута. Унтсуу туруоруллаларыгар кырдыадас ырыабыттар, оҕуохай табаарааччылар, «ОЙуохай» тумсуу кытгыылаахтара Н.Е.Петров, П.Кумечко, Г.Федорова у.д.а. кемелере улахан. Дьарыктаныы кэмигэр тыынтга, дордоонтго эрчилли ирдэбиллэх буолбута. Тыын'Н'а А.С.Федоров «Саха тыына» методиката, Г.Федорова «Дордоонтго эрчиллиилэр», кэлин А.Кардашевская, М.Тумусов киби айар кыада сайдарыгар ураты керуулэрэ уерэх программа- тыгар киирбиттэрэ. Хаҕан да ыллаан кербетех, сорох-сорохторо сахалыы да савгарбат одолор терут ебугэлэрин ункуулэрин оҕуохайы унтсуулээн, бастакы сурэхтэниилэрэ буолбута. Сценада аан бастаан тахсарыгар интириэбиргээн сэиэрбиттэрэ уонна «ситэтэ суох» - диэн быбаарбыттар. Дордоону табаарарынан эрэ мунурдаммакка ессе хамсаныыны кытта сепке алтыбыннарар ньыманы кердеебун уустук улэ садаламмыта. Оччолорго оҕуохайы Анатолий Скрябин, Наталия Стручкова, Сусанна Алексеева табаарбыттар. Оҕуохай кун бугун нэ дылы ымпыгачымпыга ырытылла илик дии саныбын. Сурукка киирбитинэн Мария Жорницкая улуустарынан биэс керуннэ араарбыт. XX-XXI уйэ чинчийээччилэрэ оҕуохай унтсуу табаарааччытынан араарыахха собун ыйбыттар. Холобура, Зверевтии, Нохсоровтуу оҕуохай диэн. Оттон туелбэ, ийэ уус оҕуохайа диэн эмиэ баар диэн кэпсииллэр.

90-с сыллардаахха культура улэбитэ, Олуехумэтгэн терутгээх Джемма Михайловна Семенова 70 саастаах Токо ытык кырдыадабын кытары билсибиннэрэн Олуехумэ оҕуохайын кердербуттэрэ. Онно сурукка киирбит хамсаныыттан уратытын бэлиэтээбитим. «Обо- обо-о-гой, Э - Биэ - эБиэ - гэй» - диэн биир кэм уларыйбат тыллардаах эбит этэ. Унтсуу бастакы вариана 1991-1992 сыллардаахха сыанада ыбыах кэмигэр тахсыбыта. Кэлин, музыковед Г. Алексеева архыыбыгар баар матырыйаалын ибитиннэрбитэ. Онно аа-дьуо хас да куолабынан ыллалар «оҕуон-оҕуон-оҕуон-оҕуокай» диэн мелодия уонна былыргы «обогой» таныллан унтсуу композициятыгар киирбиттэрэ. 2005 сыллаахха Олуехумэдэ оҕуохай матырыйаалын хомуйа барар буолбутум. Культура министиэрис- тибэтин культурологической уерэх киинин улэбитэ Свешникова Саргылана Николаевна Олуехумэ оҕуохайын чинчийэр, анаан-минээн улэлэбэр Олуехумэ олохтоодо Романова Анна Трофимовнаны кытары билсибиннэрбитэ. Бибиги Олуехумэ туерт нэбилиэгин кэрийэн оҕуохай- дьыттары кытары керсусуппут. Ытык кырдыадастар сахалыы тагастарын кэтэн, тийбит сирбит аайы киэн дьизэрэбийэр дордоонноох оҕуохай тубулгэтинэн керсубуттэрэ.

Оҕуохайдыттары кытары ирэ-хоро кэпсэтэн, ырыаларын, унтсуулэрин

киинэдэ уБулан халын матырыйаалы хомуйбуппут. Олус кырабыабай мелодиялаах, ураты хамсаныылаах унтсууну кербутум. Неруктээйи, Кыыллаах Арыы, II Дьеппен, Токо диэн дьикти кэрэ айылдалаах, истин' иБирэх майгылаах дьоннордоох, дьэнтсир ыраас салгыннаах сирдэринэн сылдьан, сан'аттан-сан'аны билэр суолум аартыга арыллыбыта. *Ке^утэр дордоонноох* оуохай диэни онно кердум-ийиттим. Ханна да суох хатыламмат оуохай унтсуутэ-тойуга. Биир улууска оуохай хас да керун'э баар: *Окко киирэр оуохай, киэБээюси оуохай, курэх оуохайа, дьахтар оуохайа, сур инэрэр оуохай (былыргы оуохай)*. 2007 сыллаахха “Тулун ” ансаамбыл салайааччыта Никитина Любовь Алексеевнанын Олуехумэ уБук нэБилиэктэринэн Тээнэдэ тийэ айар экспедицияда айаннаатыбыт. Мин сурун сыалым-соругум диэн былыргы оуохай туБунан матырыйаалы хомуйуу этэ. Билинтги кэмгэ ун'куу салайааччылара М.Я.Жорницкая суруйан хаалларбыт матырыйаалларыттан эрэ елуехумэ- лии оуохай туБунан билэллэр. Норуот уйэттэн уйэдэ хаалларбыт билиитэ, ебугэбит ырыата, тойуга, оуохайа, итэдэлэ хас биирдии киБи этигэр-хааныгар инэн сырытгада. Августина Саввична Семенова курдук энтузиастар, оуохай тумсуу кырдыадастара кэлэр кэнчээри ыччакка оуохай алыптаах тылларынан ис сурэхтэриттэн тереебут ийэ дойдуга, айылдада тапталы, уостубат теленнеех уот кыымын садалларын туБугар барда махтал буоллун!

Олуехумэ оуохайынан Орхон сиригэр, тун былыргы ебугэлэрбит олохсуйа сылдыбыт Улуу Байкал Куэл кытыытыгар туурк норуоттар тумсуулэригэр, ненеуе сылыгар Кореяҕа, онтон Тайваньга табааран фестиваль киэн туБулгэ- лэригэр ©луехумэбит оуохайын дьиэрэБийэ дуораппыппыт!

Ханалас оуохайын аан бастаан «Саха сирэ ункуулуур» фестивалга Эркээни эдэр ыччатын толоруутугар кербутум. Кэлин Арктика институтун студентката Качыкааттан сылдьар Айталиа Киприянова дипломнай улэтигэр «илиилэрин холбуу тутан баран атахтарын утуу- субуу ууран ойодосторунан кун хайысхатынан дьигиБитэн хаамаллар уонна хатылана турар «обурдыа, иБирдьэ...» ылыылар уБу» - диэн Кыбыл Уруйэ олохтоох кырдыадабын кэпсээнин туБунан сырдаппыта. Ханалас улууБун оуохайын биир керунун Тэхтур нэБилиэгин культура киинин улэБитэ ункуулээн кердербутэ. Качыкааттар оуохайдарыттан уратыта - ырыа тыла «Бой да оуохай, Бэй да эБиэкэй» диэн биир кэм ис хоБооно суох, хас да куолабынан ыланар, атаҕы утуу субуу тилээбинэн охсо-охсо улам тургэтээн, тэбэн кетен барар хамсаныылаах ункуу. Тэхтурдэр оуохайдарын хамсаныытыгар майгынныыр ункууну Федорова Г.Г.Уулаах - Аан ийэ ууБун оуохайын кердербутэ. Уратыта диэн атаҕы тэппэккэ ере кетен ун куулэнэр.

Куолабынан араһсан ыллаабын элбэх улэни **ЭрЭЙЭр. Ол И11ИН**

ЭрЧИЛЛИИ КЭМИГЭр ДОР500НТГО, тыынна ырыаҕа улахан болҕомто ууруллар. Сопке тыыны септеех дордоону, чин хамсаныны киби ис эйгэтин кэнэтэр, арыяр. Ханна да тийдэрбит бастатан туран оҕуохайбытын ере тутабыт. Англия, Германия, Франция, Италия, Корея, Тайвань, Турция фестиваллара араас элбэх норуоту түмэр киэн туҕулгэлэринэн буолбута. Атын омуктары кытары тэннэ, биир табымна турар уонна бибиги - Саха дьоно сомодолобор, киэн туттар ункуубут - оҕуохай. Хаҕан да ыллаабатах 050лор ыллаан, оҕуохай табааран дьоннорун сехтерен элбэх кибини долгутан, саханы саха дэппит ункуубут. Оҕуохай хас биирдии 050 ис туругун, ейун-санаатын хайдахтаах курдук уҕуннаран уларыппыта буолуой?! Оҕолор: «Сбугэбит ункуутэ» - диэн киэн туттан туран, себулээн ункуулууллэрэ олус уердэр«Уруу ыИыа^а», «ХоИуун ту Нунан номох» - бастакы улахан улэбит буолар. К.Д.Уткин «Тохсус ый толбоннурар туунугэр» - диэн таиха киэҕэтигэр анаммыт сценарийга олодуран туруоруллубут биир хартыыналаах «рок -балет» 1992 - 1993 сыллардаахха тахсыбыта. Музыкатын сан'а тахсан эрэр эдэр музыкант В. Пономаренко суруйбута. Саамай табыллыбыт сыана «Удадатгар у^куулэрэ». Музыка оранжировката, хамсаны тэтиминэн таныллан, дэбигис тургэнник тахсыбыта. Бу кэмнэ одолор бары бэлэмнээх буоланнар ункуу хамсаныыта бэйэ- бэйэтиттэн тахсан испитэ. Улахан хартыынада улэлиир олус интириэбинэй, туруорааччыттан уонна толорооччуттан элбэди эрэйэр, киби кыадын табаарарга, холонон керорго кыах биэрэр. Республиканскай куонкуруска гран-при бириибин ылбыта. Уп-харчы тийбэтэ айар улэни атахтыыра биллэр суол. Ол эрээри, коллектив түмсүүлээх буолладына ханнык бадарар улэни кыайахха сеп эбит: кестуум тигиллиитэ, сценография, туттар малы-салы оноруу. Улэлэбит улэн тумугэ кейуннэдинэ, киби кыадын билэр, дуоҕуйар, ессе урдуктэн урдуккэ талаҕара кууҕурэр.

Улахан улэ тахсарыгар, хаҕан бадарар айар суолга экзамен буолар. Ол курдук Корея куннэригэр Агафья Еремеевна Захарова филология наукатыгар кандидаты кытары керсен кэпеепитим. Кини буйун-удадан кыргыттарын туҕунан олонхо ис хоҕоонун кэпеебитэ. Ону истээт кулгаахпынан «хап» гынан хаҕан ылан тебебер опорой куннэри-тууннэри толкуйдуу сылдыар буолбутум. Биир утуе кун тутан ылан: «Кемелес! Иккиэн туруоруохха!» - диэн бада санаабын биллэрдим. «Толкуйдуом!» - диэн эпитин истэн, эрэнэ санаатым. Ол курдук, 1994 сыллаахха ункуу хамсаныытынан олонхо бастакы чаҕа тахсыбыта. Оруолларга; Уолумар - Сусанна Алексеева, Айгыр - Татьяна Сивцева, Адьарай Беде - Дмитрий Егоров, Абаабы кыыҕа - Саргылаана Николаева, Ат Бухатыыр - Сергей Тарскай анаммыттар. Уобараҕы арыйарга оруолга сеп түбэҕэр ис тэтимнээх, кестуулээх, ис

туруктарынан сеп тубэбэр одолору талбышпыт. Биир уустуга диэн додубуолга тута айыы тугэнэ керуллэрэ, ол ибин ункуугэ оннук тугэнэ эмиэ ирдэнэрэ. Ол ибин толорооччуларга музыка ис эйгэтигэр кирири, тугэни тутубан туга айыы ирдэниллэрэ. Санд суурээн - мааскалаахункуулэр киирбиттэрэ. Мизансценаларга айХа пластикатын дорбоону кытары киллэрэ сатаабышпыт. Сценография Сатал -Уус, толорооччу худубунньуктар Эдуард Тойтонов. кестуумиэ - Софья Колесова уонна Александр Гоголев, музыкааннар - Андриан Егоров, Владимир Мохначевская, Афанасий Томская, тэтимнэ добубуол Болдорж Хуугейн, ырыайытгар Валентина Яковлева, Клавдия Герман Хатылаевтар, Удаван кыргытгар уобарастарыттан Айгыр пластика, хамсаныыта бэйэтэ ситимнэнэн биир толору хартыына буолан тахсыбыта.

Ат Бухатыыры кыайан харахпар кербекке, ер кэмнэ ункуу тахсыбакка сылдыбыта. Арай куруук, Юрий Никулин akka мэнэстэн ибэр клоуната харахпар кестен кэлэ турар. Эргис кинигэтигэр олонходо Ат бухатыыр киби буолан эмиэ кестер, бухатыыр куубэ-уода буолар диэн аадан баран дьэ кердум... Онно эбии худубунньук Ат бухатыыр эскиибин адалла, дьэ онно, чопчу хамсаныытын табаардым. Абааы Уолун хамсаныыта эмиэ олус уустуктук айыллыбыта. Толкуй бедеде тубэ сылдьан, биир киэбэ уулуссанан хааман ибэн харадым кырыытынан хара кулук дьэ эркининэн бу уемэн ибэрин харахпынан тутан ылым. Эргиллэн кербутум бэйэлээх бэйэм кулугум буолан биэрдэ. «Ну!» - диэн кулукпунэн оонньоон керен хамсаныыларбын табааран уерэн-кетен дьэибэр тийдим. Хата уулуссада ким да суох буолан абыраата, онон дэлэй содустук хамсанан ылым. Адьарай Беде пластикатын ситэрэн онорбутум. Бастакы хартыынада буйун кыргыттар дойдулара ойууланар. Кыргыттар хамсаныыларын, пластикаларын буларбар уолаттар кемелеспуттэрэ. Репетиция кэмигэр аттыбар кэчиги- рэбэн олороннор буйун-кыргыттар хамсаныыларын ырытан, чочуйан, хамсаныы тугэнин буларга куус- кеме буолан айымнылаах улэбит садаммыта. Биирдии толорооччулары бэйэлэригэр уерэнээчи курдук ылан хамсаныыларын эр киби хамсаныытыгар сеп тубэбиннэрэн чочуйан, кулуус дордоону кыргыыы кэмигэр хайдах табаарары, батыяны илиигэ сепке туталларын уерэтэн бары биир уопсай улэдэ кутулла тустубут.

Олонтону барытын аа^арга ыарахан. Туруорбут айымныы саналыы хамсаныынан, керуунэн, уйэ тэтимигэр сен тубэбиннэрэн олонхо тыынын сүтэрбэккэ, ис хобоонун тутулун алдыаппакка дьэпто тириэрдэр ОННсгоijор уустуктардаах.

«Примером яркого успеха ансамбля стала постановка древнего олонхо языком танца. Такая работа особенно важна и актуальна именно сейчас,

когда идет процесс размывания национальной духовности и заполнения культуры суррогатами истинных ценностей...» «Якутия» хабыакка Саха республикатын культуратын миниистирэ А.С. Борисов интервьюта Татьяна Павлова ыстатыйатыгар тахсыбыта.

1997 сыллаахха Кубэйэ «Кун уола» олонхото 15 сыллааҕы айар улэҕэ ананан тахсыбыта. Сцено- графиятын, кесту умнэр эскиистэрин Сатал Уус отгорбута, музыката В.Пономаренко. Бу улэ ситэтэ суох тахсыбыта, кесту умнэрэ уонна музыката табыллыбатаҕа. Сюжетнай линията мелтех буолан туруоруу сатамматада. Ол эрэри, дириг ис хобоонноох унжуулэр тахсыбытара: «Арчы унгкуутэ», «Аал уот утгкуутэ», «Кут утгкуутэ». Бу унжуулэр кун бугунтэ диэри репертуартан тахсыбакка сылдыаллар.

А.Е.Кулаковскай 100 сылыгар аналлаах талыллыбыт айымньыларынан сана уйэ хамсанытынан «*Уйэ тэтимэ*» диэн дьубуйуу тахсыбыта. Киинэ, литературнай монтаж, айылҕа тыайа холбоБон биир чаастаах хартыына буолбута. Сурун айымньыларынан «*Ойуун туулэ*», «*Уот алгыя*», «*Куорат кыыйа*» буолбуттара.

Бу хартыынаҕа табыллан тахсыбыт тугэнинэн: «*Ытык Чыыбыстаан*», «*Куорат кыыйа*», «*Вечеринка*», «*Тэтим*» туруоруллубуттара.

Айар киБи бэйэтэ ураты майгылаах, керуулээх, ирдэбиллээх, туспа эйгэлээх. КиБи ейунэн - санаатынан, ис эйгэтэ септеех табымна та^ыстар эрэ сайдар суола арыллан ийэр.

КиИи элбэди билэр, элбэххэ уорэнэр, ойетобуллар, тулалыыр эйгэни анааран коруутэ уларыяр. Коллектив айар суола тэлэллэн тахсарыгар комелеспут ытык кырдыаҕастарбыт Р. Я. Егоров, П.П.Кумечко, консультаннар историческай наука кандидата П.А. Слепцов, саха народнай артыыйа А.С.Федоров, Саха культуратын утуелээх улэйитэ Г.Г.Фёдорова, филоло- гическай наука доктора, профессор Н.Е.Петров, филологическай наука кандидата А.Е.Захарова, К.И.Максимова-Сайыына, Кубэйэ- А.А.Кардашевская, Тэрис-Л.А. Афанасьев, искусствоведение доктора А.Г.Лукина, Тумус Мэхээлэ кур-дук ураты коруулээх, айар улэҕэ тирэх буолар дьоннор- доохпутунан киэн туттабыт!

Айар коллектив элбэхтик кэнсиэртээтэҕинэ улам сайдан ийэр, оттон тейенен элбэх гастролларга сылдыар даманы соччонон коллектив тумсуулээх буолар. Оребул аайы айан суолугар турунан улуустарынан сылдыан концертыыр этибит. Каникул кэмигэр тохсунньу ыйга - ус нэдиэлэ гастроллуу турунарбыт. Сан а кэлбит оҕолор бу кэмнэ сыана^а тахса уэрэнэллэрэ уонна коллектив тыыныгар киирэллэрэ. Бу кэмнэ одолор концертан концерка хайдах курдук урдээн-сайдан ийэллэрин дьэ, илэ хараххынан кередун. Бастакы концертка сойуйбут, куттамыт, уолуйбут

сирэйдэр элбэхтэр, иккис концертка сутэ-сутэ мичик гынар сирэйдэр кестен аайаллар, уһус кэнсиэркэ - таттара сылдыар, сутэ-сутэ костер мичээрдээх сирэйдэр, оттон кэлин улам ис истэриттэн сырдаан, гастрол бутуутугэр кетедайа сылдьан ун'куулуур оҕолору сызнада керебун.

Умнуллубат кордеех тугэннэр да ханна барыахтарай, баар бе\$е буоллахтара... Сыллар ааспыттарын кэннэ саныы-саныы кулэбит. Кыргызтар олус собулуур унтсуулэрэ А.Алексеев «Сахам кыыйа» диэн М.Суворова толоруутугар туруоруллубут унтсуу. Кестуумун Минскэйгэ сакаастаан ылбыппыт, дьэ дьууппа уейээ дьууппа. Бары балерина курдук текунуйэллэр. Найаа себулээн кэтэллэрэ, билигин да кэтиэх курдуктар.

Илин эн'эр улуустары кэрийэн гастроллаа- тыбыт, арай Мэьгэ-Ханаласка эрэ суолбут хайдах да а\$албат курдук. Биир саас дьэ, гастроллаан ааһар точкабытынан Майа буолла. Саала ийэ ыы- быччары кийинэн туолбут. Концерт ортотугар «Якутяночканы» ункуулуу сылдьан, биир кыыспыт эргийэ сырыттадына тэлээркэй дьууппата эмискэ сулбуруйан түбэн хаалбыт. Ону кэлин, концерт кэнниттэн кулэн ыгыста-ыгыста кэпсииллэр: «Арай, ун'куулуу сылдьан кордохпу- тунэ сыана ортотугар кун курдук ким эрэ дьууппата тэлээрэн сытара. Онтон биирдэ кербуппут, хата кыыспыт топору дьииэрэнкэй- дээн кэлэн дьууппатын ортотугар биирдэ баар буола тустэ уонна чохчос гынна да чыпчылыыях бэтэрээ епутэр дьууппатын оро тардынаат, эргичийэн-кулахачыйан диэрэнкэйдээн тэлээрэ турда».

Булуу куоратыгар сылдьан Чернышев- скайга концертыр буоллубут. Сып-сап курдук хомунан кунус эбиэт кэмигэр кулуупка тийдибит. Концерт са\$аланар кэмэ чугайаата, арай кордехпунэ, оҕолорум то\$о эрэ таьгныбакка сылдыаллар. Того эрэ чуумпуран туту эрэ кордоебутэ буолаллар. Чочумча буолаат Федя миэхэ кэлэн сэмээр: «Кыргыпар саппыкылара гостиница^а хаалан хаалбыт, арай уолапар калмыцкай унтсуулэрин саппыкыта эрэ баар» диэн соһуна. Мин кыыйырбыт омуммар: «Дьэ, ол адалбыт саппыкыларгытын кыргыттар сыанада кэтэн таьыстыннар!» - диэн кытаанах со\$устук эчим уонна хайдах кэтэллэрэ эбитэ буоллар диэн харахпар о норой коре сатаатым. Хата, былааччийабыт, соммут уйун буолан абыраата. Кып - кыра бытаххай 35-36 размердаах атах таггайын кэтэр кыргыпар 41-43 размердаах ессе эбиитин урдук бадайы хобулуктаах саппыкылары кэпилэр. Кердехпунэ хобулуктара тилэхтэригэр муос курдук чоройон тахсыбыт. Арай дьонум ун'куулуу сыдыан бары ере хантайа сылдыаллар, кулэн то\$о барымаары ким да кими да кербет буола сатыллар. Мин сыана кэннипэн барыларыгар сутурукпун ере кетеҕен куерэтэн турдум уонна кулэн Того барбатарбын эрэ диэн, кырыктаах сирэйбин сыана биир муннугуттан батары анньан концерт бутуер диэри супту корен турдум. Уолаттар “ити айылаах хартыынаны эрэ

кербетербут” диэбиттии сыана аттыттан киэр курээтилэр. Кэлин керустэрбит эрэ бары тыыммытын таБаара кулсэн, ол умнуллубат тугэни саныбыт. «Бэйэ - бэйэбитин олох кербет буола сатыбыт. Атахтарбытын кердехпутунэ кулэн тодо барых курдукпут. Хайа, уонна Сима Петровна кыыбыран сутуругун тутан турарыттан туттунан нэБиилэ ункуулээти- бит!» - дэБэллэр.

Булуугэ гастроллу барарбытыгар, Айта Адамовада ырыа группатын салайааччытыгар: «Кыргытгаргын мунньан ырыа булаарыгг» - диэн сорудахтаатым. Сотору соеус буолаат «Булуу» диэн биллибэт автор ырыатын булан адалбыттара уонна аан бастаан Булуу куоратыгар тийэн ырыа фестивалыгар таБаарбыттара. Бу ырыа Булуу олохтоохторугар соБуччу буолбута. «Олус да учугэй ырыа баарын билбэт эбиппит» - диэн олохтоохтор билиммиттэрэ. Булуу кытылыгар туран ырыабытын дьээрэБитэ ыллаатыбыт. Санаабытыгар айылда кытары иБийэн иБиллээн турар курдуга. Кимиэхэ да биллибэт автор дойдутугар таптала, истин иБирэх тыллара, сурэдин иэйиитэ бар дьонугар тийэн, ырыа иккис тыыннаммыта. Булуу, УеБээ-Булуу, Сунтаар, Ньурба олохтоохторун биБирэбилин ылан, онтон кынаттанан «Булуубут» иккистээн сурэхтэммитэ.

Чурапчы улууБугар одолор тэринэн Н.Н.Свешниковтыын гастроллуу бардылар. «Салайааччыта суох хайдах эрэ сылдьан кэлэллэр» диэн испэр долгуйа кэтэБэ хааллым. Икки хонон баран уерэн-кетен айаннаан кэллилэр. Кэлэн иБэн кыра дэриэбинэдэ таарыйан концертаан ааспыттарын кэпсээтилэр. Концертара кунус буолбут. «Кулууп ийигэр бытарыБан 20-чэ кыра 050 уонна содотох емурэх эмээхсин эрэ мустубуттар» - диэн кэпсээннээх буоллулар. Сыана муостата хабыллар хаба орто- туан биир хаптаБына суох буолан биэрбит. «Ону атыллы-атыллы, ере кете-кете ункуу- лээтибит. Ыстаннахпыт аайы сыана кытыытыгар турар биэдэрэ талыр- талыр тыаБыыр, ол аайы эмээхсин соБуйан «Оо, бачах!» диэн емурэн кулууп дьонун барытын куллэрэр» - диэн кердеех концерттарын туБунан кэпсээн кэллилэр. Одолор гастролларга, концерттарга сылдьан сайдаллар, ис эйгэлэрэ керуулэрэ уларыйар, билиилэрэ элбиир. Олус эппиэтинэстээдин эмиэ бэркэ диэн билэллэр. Ыраах айантга сылдьан киБи ис дьиьгин билэдин. Одолор бэйэ бэйэлэригэр эйэдэс сыБыаннаах, ис культуралаах, эппиэти- нэстээх буоллахтарына айантга сылдьарга чэпчэки.

Ордук эппиэтинэстээх кыранысса тайыгар тахсарга. Поездкаларга одолор уксун бэйэлэрэ суолларын телебурун уйунан айанныылар. Спонсор кердуургэ олус уустук. Ол да буоллар одолор дьонноро, аймахтара бу эппиэтинэстээх тугэни ейдеен кемелеБеллер. Биир улахан тугэнинэн декадалар буолаллар. Саха респуб- ликатын куннэригэр биллиилээх норуот айымньытын коллективтара, искусство эйгэтин айар куттаах дьонноро,

чадылхай сулустара, суруйааччылар, художниктар, Россия регион-нарын улахан киин куораттарыгар Саха респуб-ликатын культуратын, норуот айымньытын чиэстээхтик Санкт-Петербург, Москва, Чита, Хабаровск, Иркутская уобалас, Улан-Удэ, Киргизия, Монголия. Амурскай уобалас куораттарынан сылдьан киэн эйгэдэ таБааран кытталлар.

Англия. 1995 сыллаахха коллектив 10 сыл буолан баран биирдэ кыраныысса таИыгар тахсыбыта. Англияҕа Лланголлен куоракка Аан дойдутааҕы фольклор музыкатын конкурсугар кыттыбыта. Кэтэбиилээх тугэн буолан Дьокуускай куорат культура отделын начальнига О.М.Харайбатова кометунэн Англияҕа барар айаммыт тэриллибитэ. Ансаамбылы кытары, эстрада артыыстара Герман Степанов, Владимир Татаринов, А.Н.Зверева уонна Клавдия Герман Хатылаевтар барсыбыттыра. Куонкурус ирдэбилинэн устуу мунуутэлээх икки ункууну бэлэмнээбиппит. «Бастатан туран, Саха буоларбыт быһыытынан ебугэбит терут уькуутун оьуохайы куонкурска кердеруехтээхпит» - диэн санаанан салайтардыбыт. Иккис уькуубут - «Боотурга уьуйуу». Аан дойду дьонун сомодолобор кууьун кердерер, норуоттар икки ардыларыгар эйэни олохтуур, доеордоьуу сыйыанын тилиннэрэр сыаллаах сэрии кэнниттэн тэриллибит конкурс. Ор сылларга бу конкурсу ейеебут кийинэн, Аан дойдуга киэн'ник биллибит опера ырыайыта - Лучиано Поваротти буолар. Италияттан, Францияттан, Германияттан, Африкаттан, Испанияттан, Шотландияттан барита 98 государствоттан бу куонкурска куен керсе кэлбиттэр: ункуу коллективтара, профес- сиональнай опера ырыаьыттара, фольклорнай коллективтар, хордар, инструментальнай ансаамбыллар. Фестиваль остуоруйатыгар Россияттан 50-60-с сыллардаахха Прибалтика хора уонна Ленинградтан сылдьар уькуу коллектива кыайан турардаахтар эбит, онтон Россияттан кэлбит уьус коллективынан орубуна 30 сыл буолан баран, гран-при хайаайыннарынан биьиги Сахалар буоллубут! Уьус миэстэ - Африка, иккис - Испания уонна бастакы миэстэ - Россия - Саха Сирэ!

Как говорит художественный руководитель коллектива Сима Петровна Толстякова, «Мы до сих пор не можем поверить в свой успех. Побывать в Англии, принять участие в таком престижном конкурсе и сразу же завоевать Гран-при! Нам самим кажется чем то невероятным. Это фантастика! Не может быть!» - сказали нам курды, которые только с четвертого «захода» смогли стать победителями. Мы как-то сразу стали популярными. Нас снимало телевидение и «Би-би-си», узнавали на улицах, дарили цветы...» {Республиканская газета «Якутия», 1992г. Т. Павлова)

Германия. Лланголленн Фестивалыгар сылдьан Германия хора аны туерт сылынан буолар бэйэлэрэ тэрийэн ыытар «Гармония-99» диэн куонкуруска

ынырбытара. Германияда Аан дойдутаады фольклор фестивалыгар Линденхольцхаузен диең куоракка ункуу конкурсулар сылдьан 2-с бириистээх миэстэди тиксибиһит. Олус демократичнай журиллаах фестиваль этэ. Россияны Санкт-Петербург хора уонна Саха сириттэн сылдьар биһиги коллективпит чиестээхтик кердерде. Оно кытта кэлбит коллективтар бэйэлэрэ уонна салайааччылар сыаналаабытара. Миэстэлэбэр даһаны уустук курдук этэ, ол иһин конкурска кыайар туһунан санаабытыгар да суоһа. Ити конкурска «Арчы ункуутэ» киирбитэ. Добуһуолга А.Кардашевская, Герман Хатылаев, Люба Старкова, Георгий Романов турбуттара. «Чыңха атын культуралаах, тыллаах-естеэх норуокка сахабыт ункуутун хайдах тиэрдэбитий?» - диең олус долгуйан кыттыбыһпыт. Сыанада таһсаары туран бары санаабытын тумэн, иэйиилээх ырыанан айар аартык суолун тэлэппиһит, домноох тойукпутунан Айыбыт суолун арыһыбыһпыт, алгыстаах ырыанын бар дьоммутун алһаабыһпыт. «Тымныы салгын кохсубутунэн дыр гынна» - диең керееччулэр бэлиэтээбиттэрэ. Бу фестивалга 40 государствоттан уопсайа 140 коллектив кыттыыны ылбытара.

...Бу фестиваль Германияда 1984 сылтан ГФР урукку федеральной канцлер Доктор Гельмут Коль кебулээһининэн ытыллар уонна Европада ааттаах-суоллаах фестивалынан биллэр. Ол курдук «Oberrach-Post» хаһыат корреспондента Манфред Майер «Ыраах Россия регионуттан сылдьар «Эрэл» фольклорной белох биир саамай чаһылхайдарынан буолла» - диең суруйар. «Кини былыргы архаической ункуутэ, музыката фестиваль уопсай костуутун биллэрдик тупсарда», - диең хаһыакка бэлиэтэммит. Салгыы «Oderroden сонуннара» диең хаһыакка Родермарк куорат хордарын барыбылыанһатын бэрэссэдээтэлэ Шарфенберг «Эрэл» фольклор белого Саха сириттэн сылдьарын, кини ситиһиилэрин туһунан суруйан баран, бутэйигэр маннык этэр: «Ыраах Саха сириттэн ус кун устата айаннаан кэлэн 2-с миэстэди тиксиитэ, кини урдук таһымнаах бэлэмнээһин, ураты дьобурдааһын туоһута. Ансаамбль ураты музыкатын, ырыалаах эргиччи ункуутун корен баран керееччулэр ыраахтан кэлбит Сибиир эдэр ыччатыгар кимнээбэр да дэлэйдик ытыстарын тыакын бэлэхтээтилэр». («Саха сирэ», 1999с. Б. Павлов)

Франция. Уһун сырыылаах айан СИОФ фестивалыгар буолбута. Икки ыйы быһа Франция хоту, собуруу, илин, арһаа провинцияларын супту айаннаан кэлбиһит. От ыйын 7 кунуттэн атырдыах ыйын 31 кунугэр диери Россиятаады норуот айымһытын дьэтин кеһулээһининэн тэриллэн Магадантан «Энэр», Дьокуускайтан «Эрэл» ансамбыллар холбоһон биир группа буолан тумуллэн, ус куну быһа автобуһунан Европа Уһун сырыылаах

суолунан айаннаан фестивальбыт куоратыгар тийбиппит.

...С Чукотским ансамблем "Энер" мы встречались в Концертном зале Кремлевского дворца на 17 съезде профсоюзов ещё в 1985 году, и вот снова встреча через столько лет. Фестиваль СИОФФ во Франции проводится совместно с ЮНЕСКО, и впервые же день состоялись встречи с представителями этих организаций. Каждый из участников фестиваля был вестником мира, дружбы и согласия. Куда бы мы ни приезжали всюду звучали слова о мире. Мы были очень горды, когда вместе с флагами стран мира возвысился и затрепетал на ветру флаг нашей республики.

Где бы мы ни выступали, зрители ходили за нами буквально по пятам. Все гала-концерты, открытия и закрытия начинались блоком «Арчи». Надо отметить, что мимикрируясь под фольклор, проходили развлекательные шоу-программы. Нас удивило, как изменилось искусство народов Африки, Ямайки, Индии. Но настоящего зрителя не проведешь, он всегда определит, где истинно народное...

Французы впервые встретились с культурой народа Саха и очень заинтересовались нашей республикой, правда они наслышаны были о Ленске. Были в полном восторге от универсальности наших артистов, умеющих петь, танцевать и играть на народных инструментах. (Тупсууна. «Якутия», октябрь 2001г.)

Италия. 2002 сыллаахха Сардинияда (Италия) Аан дойдутаады фольклор фестивалыгар ын ырыл-лан барбыппыт. Сардиния диэн Средиземнай муора ортотута р сытар кыра арыы.

Билигин ойдоен каартаны кердехпунэ, ыраах да сиргэ тийэ сылдыбыт эбиппит. Туорт этээстээх улахан паромунан 8 чаас устан тийдибит. Фестиваль тэрийээччилэрэ бийигини портка керустулэр. Икки чаас курдук хайалар быыстарынан айаннаан куораппытыгар тийэн кэллибит. Сардиния Сицилиялыын Италияда кыахтаах баай провинцияларынан буолаллар. Манна уксун Италия миллионердара олорор, сынньанар сирдэринэн уонна Италия биир улахан политической киининэн аадыллар эбит. Кыранысса тайыгар олонхону тайааран кордо-рорге холоммуспут. Олус диэн интириэйиргээн кербутгэрэ. Бу фестиваль СИОФФ кодулээйини-нэн тэриллэр норуот быраайынныга буолар. Бразилияттан, Содуруу Африкаттан, Венгрияттан, Румынияттан уонна Россия аатыттан бийиги ансаамбылбыт тийэн ситийиилээхтик кыттан кэлбиппит.

...Оригинальную идею осуществил XIII Международный фестиваль фольклора, проходивший в Италии на острове Сардиния, - пригласить коллективы представляющий два полюса - самый жаркий и самых холодный. Вот и решил Государственный Центр русского фольклора отправить на это

большое мероприятие якутский народный танцевальный коллектив «Эрэл» - коллектив самого что ни на есть Севера, но, как оказалось, не менее темпераментный и жаркий, чем «альтернативный» ансамбль из Южной Америки.

Фестиваль носил имя Лоренцо Манкони первого итальянского публициста, исследовавшего культуру и традиции Сардинии. Открытие состоялось во Флоринасе, затем фестиваль вояж отправился по всем крупным городам острова. Наши участники имели возможность убедиться в том, насколько правдиво народное мнение о вокальном искусстве Италии. Все местные коллективы танцевали под голосовое сопровождение. Зрители на прошлогоднем фестивале познакомившиеся с группами из Новгорода и Подмосковья, удивлялись национальному фольклорному разнообразию России. Впервые встретились с культурой народа Саха, они были очарованы якутским искусством, пением и танцами, воздействующими на публику не только техникой исполнения, а ещё и мощной, светлой энергетической аурой. Зрители подходили после концертов побеседовать о России, Якутии, спрашивали кассеты и диски. Были даже, зрители-поклонники, которые ездили за якутской группой по всем десяти фестивальным городам, чтобы «...еще раз послушать и увидеть настоящий Север».

В этом году коллектив отмечает свое 20-летие. Интересно, что в поездку были включены два состава — нынешние артисты и та группа, которая участвовала еще при создании ансамбля.

На закрытии фестиваля осуохай в якутских костюмах танцевал вместе с «Эрэлом» итальянский коллектив - организатор «Фигулинас» (тоже празднующий свой 15-летний юбилей). Зрители неговоря уже об участниках, были в полном восторге, изъявили желание побывать у нас в гостях и называли «Эрэл» - «...нашим северным вестником дружбы и мира на планете». (Ада Стрелец. «Якутия», 18 сентября 2002 года.)

СоЪУРУУ Корея. 2003 сыллаахха «Эрэл» ырыабытгара Анастасия Каратаева уонна Иванида Бугулова «Эйээрик» одо ансаамбылын кытары Содуруу Кореяда фольклор фестивалыгар кыттыыны ылбыттара.

2005 сыллаахха Содуруу Кореяда буолар фольклор фестивалыгар «Мааска» фестивалыгар ынырыы тутан, кыттардыы сананан тэринэн барбыппыт. Фестиваль ирдэбилинэн үһкүү мааскалаах буолуохтаах. Убуну толкуйдуу барбакка Н.Абрамов «Уолумар Айгыр удадатгар икки» олобхотунан туруоруллубут уигкууттэн быба тардан фестивалга бэлэмнэннибит. Хас да кун айаннаан хойутаан тийдибит. Фестиваль тэрийээччилэрэ кэтэспиттэр адай эбит. Индия, Таиланд, Малайзия, Лаос, Кытай курдук мааска дьин ис философиятын арийбыт, унжуу тутулугар хамсаныы дирин ис хобоонун

чинчийбит илинтги дойдулартан коллективтар кэлэннэр, фестиваль тыныгар киирэн, тигинэччи кэнсиэрдии сылдыар этил эр. Кэллэ- кэлээт адалбыт программабытын барытын кердербетубут. Бастаан сизэр-туом ункуулэрит- тэн садалаатыбыт. «Мааскалаах ункуугутун хабан кердередут?» - диэн кун аайы ыйыталлар. Бары да септеех эрэ тугэни кэтэбэ сырыттыбыт. Биир утуе кун, «Дьэ, бэлэммит» - дии санаан, олонхобутун омук керееччулэрбит дьууллэригэр табаардыбыт. Кэнсиэр кэнниттэн экирэтэ сылдыан мааскабытын керееру сыана кэннигэр субурубан кэллилэр. «Суох!» - диэн кыккыраччы аккаастаатым уонна одолорго «Мааскаларгытын кордербеккут!» - диэн боптум. «Алтан болууска» курдук чымадааммытыгар «хап» гынан хатаан кэбистибит. Дьин ибигэр, ол бибиги мааскабыт туох кистэллээх буолуой? Бэйэбит кыахпытынан, боростуой хордуонтан онобуллубут мааскалар буоллада. Бибиги ытыктабыллаах Сатал-Ууспут оьгобуга. Фестиваль тэрийээччилэрин кердебуу- лэринэн иккис фестивальга хааллыбыт. Аара айаннаан ибэн Сеул куоракка кэнсиэрдээн аастыбыт. Адыйах кэмнэ тургэн содустук реклам- най афишаны, буклеты табаара охсубуттар. Тургэннэритгэн киби седер. Фестивальга сылдыар кэммитигэр кэлэ-кэлэ «Эбиги артыыстары кытары кэнсиэрдиигит» - диэн санаталлара. Ону «Ээх! Сеп! Олус учугэй! » - эрэ диирбит. Бэйэбит дойдубутугар артыыстары кытары тебелеех элбэхтик кэнсиэрдээн кэллэхпит буолуой?!. Онон одустаран, улаханлык аахайбатахпыт даданы. Арай дьоммут бибигини хаста даданы текстуруйэн репетициялаттылар. Сарсыардаттан киэбээнтгэ диэри 3-4 репетициялаатыбыт быбыылаах. Кэнсиэр садаланыада дылы биир да коллектив эбиллибэтэ. Арай кердехпутунэ бибиги уонна кэрийдэр эрэ бааллар. Кемелебееччу уолбутун ыныран ыйыттыбыт. Онон билбиппит - Содуруу Корея улахан театрыгар кэлэн турар эбиппит, Европада биллэр Корея улахан балетын кытары бибиги Саха сирин коллектива буолан кэнсиэр- дээри сылдыар эбиппит. Бары уолуйан саната суох хааллыбыт. Сотору содус буолан баран эрэх- турах сананан эттим: «Бибиги кэрийдэртэн ураты норуоппут. Сир шарын убук хоту сытар Саха сирин дьоно манлык ырыалаах-тойуктаах, ункуулээх-битиилээх, ураты культуралаах норуот буоларбытын кердеруеун!» " диэн ошолорго эрэллээх содустук санааларын кетехтум. Киэбэ концерт кэнниттэн фестиваль президенэ Моон, Москва куоракка Россиятаа^ы норуот айымньытын дьиэтин директорыгар э^эрдэлээн телепуеннэбит уонна махталын биллэрбит. Республика президиэнигэр, салайааччыларга махталбын тириэрдим диэн илдьиттээбит.

Иккис фестиваль - «Комус дракон» диэн аатгаах. Бу фестиваль! Содуруу Корея президенин еьгетунэн ыытыллар. Сир шарын араас муннуктарыгар олорор корейецтарын мунньан спортка, культураға курэх куон керсубуу

тэрийэллэр эбит. Бу бэйэтэ олимпийскай оонньуу курдук киэн хабааннаах, урдук табымнаах норуот быраабынныгынан биллэр.

Браах сирдэргэ сылдыарбытыгар биьигини кытары куруутун бииргэ буолар, арчылыы арыаллыы сылдыар киьибитинэн Саха культура- тын утуелээх улэбитэ Анастасия Афанасьевна Кардашевская буолар. Санга сир, дойду тыынын кытары ситимниир, алтыьыннарар, терут норуот итэтуэлигэр ошолору уьуйар ытыктыыр киьибит буолар. Биьиги киниттэн элбэьи ылабыт, угускэ уерэнэбит уонна олус махтанабыт!

Тайвань. 2006 сыллаахха Эйээрик 050 фольклорнай ансаамбылын кытары Кытай провинциятыгар Тайвань арыытыгар фольклор фестивалыгар айаннаатыбыт. «Эрэд. унж коллективиттан биэс о6о кытынна.

Кыракый «Эйээриктэри» кытары улэлэс- пипит син добуоччу бириэмэ ааста. Анастасия Афанасьевна куоракка олохсууодуттан ыла, оеолор ыллыыр-туойар, устунан ункуулуур буолуохтарыгар дылы билэбит. «Эйээриктэн» улаатан, оскуолаларын бутэрэн баран Мария Куличкина, Иванида Бугулова «Эрэл» коллек- тивка кэлэн birbiaga ункуугэ дьарыктана сылдыаллар. Кийи ис кыаиын арыйарга Настаа ураты керуутэ айар улэ суруннуур суолун буларыгар еоте улахан. Анастасия айыл^атган чараас, ыраас эйгэлээх киьи, ол иьин улэлииригэр 0150 табымын, ис кыаьын керен билэр. Кыахтаах о^ону дэбигис тургэнник арыйар. Уерэх, уьуйулуу ыарахан уустуктардаах тугэн, бэйэни кыанар, улэ ыарахаттарыттан толлубат, тулуурдаах эрэ 050 коллективка хаалар. Ошолор аһаьас буоланнар дэбигис тургэнник дьону кытары алтыьаллар, биир уелээннээх- тэрин кытары билсиьэллэр, араас оонньуулары тэрийэллэр уонна бэйэлэрин туда муньаллар.

Ханна да тийдэллэр фестиваль тапталлаах ошолоро - «Эйээриктэр». Фестивальга «Кыталык ункуутэ», «Кымыс ункуутэ», «Ситим ункуутэ», «Тордуйа», «Олуехумэ оьуохайа» уонна кыралар- га туруоруллубут ункуулэр «Кылыынкай», «Кириэс тебе», «Манан таба» программа^ киирэн керееччу биьирэбилин ылыан ылбыта.

Биьиги кыракый «Эйээриктэрбит» аттыбы- тыгар сылдыалларыттан олус уерэбит, элбэххэ уерэнэбит уонна кинилэргэ махтанабыт!

Эрэл
Сима ТолстяковаБа

Эмискэччи, соИуччу
Баархат, солко бастына
Мааны, чэнчис танастаах,
Оһуор-оноо соннордоох,
Байбарылаах былааччалаах,
Тунэ, сарыы тирэнсэлээх
Ордоо-дугуй уолаттар,
Кындья-кылыс кыргыттар
Дуоспуруннаах улугэрдик
Тобгонохтон тутуйан,
Дьойуннаахтык, наскыччы
ДоБулдьуйа дугунан.
Телевизор киэлитигэр –
Дьыэ\$э киирэн кэллилэр!
У ну ох ууттээх, эт саастаах
Урааьгхайы уйадытар
Кыталыкпыт ырыатын
Кыпкынатан кээстилэр,
Туруйабыт тойугун
Лонхуната турдулар!
Симэх оттоох, ньургуИуннаах
Сиртэн чийгник уктэнэн,
Сахам сири кэрии тыатын
Салгыннарын сайгыттылар,
Оруу суһуох долгуннардаах
Орустэрбит, куеллэрбит
Киирэр куин э килбиэннэрин,
Тахсар кунтгэ тайааларын
Уурбут-тушут кэриэтэ
УруБуйдаан кордордулэр.
Керун эрэ, дьэ бу, -
Бийиги да бэйэлээхтэр
Айгыр-силик алаастардаах,
Ыалдыт сылдыях, хоноБо хонуох
Алайа дьыэлээх, аал уоттаах,
Чороон, сэргэ тумулуктаах,

ТэлгэБэлээх-тиэргэннээх,
Хоту дойду дьоно дэтиэх
ХомуБуннаах хомустаах,
Дьуруйуйэр дугурдээх,
Олоьгхолоох, оБуокайдаах
Ыаллар ахан эбиппит!
Корун эрэ, дьэ бу, —
БцЫиги да бэйэлээхтэр
Аан дойду аарыгыран
Айыллааҕын саҕаттан
Араскылаах, силистээх,
ТуИулгэттэн, туолбэттэн
Туура хатыах туйа суох,
Ураҕас тийбэт уруккулаах,
Билинтгилээх эбиппит,
Бийирэмнээх, бэтиэхэлээх
Эркин тэнэ инникигэ
Ииннэстибэт эрэллээх
Уунэн иБэр, утэн ийэр
Ыччаттардаах эбиппит.